

Andrzej Kotecki

XII Konferencja Muzealnictwa Morskiego i Rzecznego, Gdańsk-Gdynia, 29-30 maja 2014

Niepodległość i Pamięć 21/3-4 (47-48), 321-326

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Kotecki

Muzeum Niepodległości w Warszawie

XII Konferencja Muzealnictwa Morskiego i Riecznego.

Gdańsk – Gdynia 29–30 maja 2014

Polskie muzealnictwo morskie stanowi jeden z ciekawszych elementów w krajowej sieci muzealnej. Podstawowym wyróżnikiem, obok tematyki, jest również charakter posiadanych zbiorów. Wśród nich oczywiście wyróżniają się statki i okręty muzealne, na szczególną uwagę zasługują też eksponaty pochodzące z archeologicznych badań podwodnych. Naturalnym obszarem działalności muzealnictwa morskiego jest Wybrzeże z takimi ośrodkami, jak Trójmiasto, Szczecin i Świnoujście oraz Kołobrzeg. Niewątpliwie wiodącą placówką w tym zakresie jest Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku (do roku 2013 Centralne Muzeum Morskie). Jest to instytucja, która organizuje lub też inicjuje i patronuje kolejnym Konferencjom Muzealnictwa Morskiego i Riecznego. Każdorazowo odbywają się one w innym miejscu Polski (poprzednia, w 2012 r. w Bydgoszczy). Wśród partnerów organizacyjnych tegorocznej XII Konferencji znalazło się również Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni oraz Towarzystwo Przyjaciół Centralnego Muzeum Morskiego w Gdańsku. Patronatem honorowym objął Konferencję Bogdan Zdrojewski, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który na dwudniowe obrady desygnował swojego przedstawiciela. Byli obecni również delegaci Narodowego Instytutu Muzealnictwa. Warto też podkreślić, że w dniach poprzedzających Konferencję, gdańskie Muzeum gościło uczestników inauguracyjnego spotkania przedstawicieli europejskich muzeów rzek. Celem było zacieśnienie współpracy tych placówek w zakresie prac badawczych, wystawienniczych czy oświatowych. Kilku uczestników tego gremium przedłużyło swój pobyt w Trójmieście, by przysłuchiwać się obradom gdańskiej Konferencji.

Podział instytucjonalny uczestników XII Konferencji Muzealnictwa Morskiego i Rzecznego stanowił odzwierciedlenie prowadzonych działań muzealnych, oświatowych czy konserwatorskich w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego. W dwudniowym programie zaprezentowało się 12 różnych placówek muzealnych z całej Polski. Zostały przygotowane i wygłoszone 23 referaty w sześciu sesjach. Najwięcej wystąpień, i to z różnych dziedzin muzealnictwa, zaprezentowali pracownicy Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku. Posiadane doświadczenie w zakresie edukacji morskiej, oparte na współpracy z partnerami norweskimi i prowadzeniu badań podwodnych oraz specyfika placówki pod względem inwentaryzacji, dały asumpt do prezentacji właśnie tych zagadnień. Obok tej instytucji wymienić należy również Muzeum Rybołówstwa Morskiego w Świnoujściu, Muzeum Morskie – Oddział Muzeum Narodowego w Szczecinie, Muzeum Oręża Polskiego w Kołobrzegu czy powstające Muzeum Emigracji w Gdyni.

Bardzo licznie była reprezentowana również grupa muzeów działających na tzw. śródlądziu. W ich kręgu zainteresowań znalazły się zagadnienia związane z działalnością człowieka nad brzegami rzek i jezior. W tej grupie znalazły się Muzeum Przyrodnicze w Jeleniej Górze, Skansen Rzeki Pilicy w Tomaszowie Mazowieckim i Muzeum Regionalne w Iławie.

Warto też zwrócić uwagę na działalność oświatową popularyzującą wiedzę nautologiczną w szkołach publicznych. W tej grupie zaprezentowały się trzy placówki, w tym jedna z południa Polski. Były to szkoła Podstawowa im. Karola Olgerda Borchardta w Gdyni, Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 40 w Gdyni oraz Gimnazjum Nr 1 z Jaworza koło Bielska-Białej.

Ostatnią grupę uczestników stanowili przedstawiciele różnych instytucji, którzy zaprezentowali tematy z zakresu dziedzictwa nautologicznego o mniej lub bardziej sformalizowanych formach działania. I tutaj należy wymienić Stowarzyszenie *Loara – Wisła* z Francji, Pływającą Stację Badawczą Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Szczecińskiego, Biuro Prasowe Pomorskiego Związku Żeglarskiego, Stowarzyszenie „Dziedzictwo Morza” oraz Zakład Archeologii Podwodnej Instytutu Archeologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

W statutowych zadaniach każdej placówki muzealnej znajdują się cztery podstawowe kierunki działalności: gromadzenie, opracowanie, eksponowanie i popularyzacja historii. Wszystkie one znalazły swoje odzwierciedlenie w przygotowanych referatach. Dodać należy jeszcze jeden kierunek działalności statutowej – badania historyczne czy też, w odniesieniu do muzealnictwa

nautologicznego, badania z zakresu archeologii podwodnej. W wielu wystąpieniach zagadnienia te przenikają się, dlatego też trudno dokonać jednoznacznego podziału. Niemniej omówienie referatów należy rozpocząć od tej właśnie problematyki.

Przyjrzyjmy się zatem nieco dokładniej, od strony merytorycznej przynajmniej tym zagadnieniom poruszonym na Konferencji. Jako pierwsze wyróżnić należy badania o charakterze historycznym i powiązane z nimi archeologiczne badania podwodne. Autorzy referatów skupili swoją uwagę głównie na kulturotwórczej funkcji wód (morza, rzek, jezior) w społeczeństwach żyjących w ich sąsiedztwie. Przeprowadzona analiza wykazała istotny wpływ tych działań na kształtowanie środowiska i na działanie człowieka w ciągu minionych stuleci. Konkluzja tych wystąpień była niestety bardzo pesymistyczna: w obecnych czasach mieszkańcy wielu skupisk ludzkich nie doceniają sąsiedztwa akwenów wodnych. Brak zainteresowania negatywnie rzutuje również na ochronę obiektów historycznych, także ze strony służb konserwatorskich. Skutki tej destrukcji są widoczne również podczas prowadzonych wielokierunkowych, archeologicznych badań podwodnych. Pierwszy, może najbardziej spektakularny z uwagi na pozyskiwany materiał historyczny, to badania wraków zalegających polskie wody terytorialne. Na konferencji zostały zaprezentowane dwa stanowiska wrakowe. Pierwsze z nich odnosi się do skupiska wraków na Martwej Wiśle w Gdańsku. W jednym miejscu, co zostało stwierdzone w trakcie badań szczegółowych, zalegało sześć wraków największych statków wiślanych epoki nowożytnej – bordyn. Jest to tym cenniejsze znalezisko, że do chwili obecnej, ten typ jednostki znany był jedynie z ikonografii i literatury, brak było natomiast materialnych pozostałości tych jednostek, a w tym jednym miejscu natrafiono od razu na sześć wraków. Zatopienie bordyn z dużą dozą prawdopodobieństwa należy wiązać z oblężeniem Gdańska w 1734 roku i walkami w obronie króla Stanisława Leszczyńskiego. Należy tutaj podkreślić, że ich odnalezienie to przykład właściwej współpracy służb hydrotechnicznych, konserwatorskich i archeologicznych reprezentowanych przez Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku.

Drugi kierunek tych badań to penetracja pozostałości portu w Pucku, która obejmuje akwen o powierzchni 12 h. Docelowo port ma stanowić skansen archeologiczny. Jednak jego lokalizacja nastęrcza sporych problemów konserwatorskich z uwagi na prowadzenie bieżącej działalności gospodarczej w samym mieście i bezpośrednim jego sąsiedztwie.

Kolejnym kierunkiem badań podwodnych są prowadzone penetracje na wodach śródlądowych, głównie jezior. Przykładem może tu być Pojezierze Iławskie i działalność badawcza archeologów podwodnych z Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Z zagadnieniami tymi koresponduje również działalność Stowarzyszenia Dziedzictwo Morza ze Szczecina. Skupieni w nim nurkowie, w porozumieniu z instytucjami powołanymi do ochrony dziedzictwa kulturowego (w tym również muzeami), prowadzą penetrację zarówno potencjalnych podwodnych stanowisk archeologicznych, jak też stanowisk tego typu już zweryfikowanych pozytywnie.

Kulturowe środowisko wodne to nie tylko historia i archeologia. Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Szczecińskiego zaproponowała program interdyscyplinarnych badań naukowych w oparciu o Pływającą Stację Badawczą. Na jej potrzeby Zakład dysponuje dwoma jednostkami pływającymi, w tym jedną skonstruowaną przez samych studentów – uczestników programu badawczego. Dzięki nim, realizatorzy tego przedsięwzięcia mają możliwość obserwacji dokonań człowieka na pograniczu wody i łądu, niejednokrotnie w miejscach, do których dotarcie od strony łądu jest znacznie utrudnione.

Specyfiką muzealnictwa morskiego jest posiadania w swoich kolekcjach nietypowych eksponatów, jakimi są niewątpliwie statki i okręty. Ogromnym problemem jest stworzenie właściwej dla nich opisowej dokumentacji muzealnej i konserwatorskiej. Współczesna technika fotograficzna w oparciu o technologię zapisu cyfrowego umożliwia wykonanie nawet bardzo precyzyjnych pomiarów i stanu zachowania obiektów. Niemniej jednak są to nadal technologie niezwykle kosztowne i na tego typu działania mogą pozwolić sobie naprawdę tylko nieliczne instytucje. Przykład takich działań został przedstawiony na bazie doświadczeń norweskich ośrodków konserwacji zabytków szkatniczych.

Inną trudnością w muzealnictwie morskim jest inwentaryzacja posiadanych eksponatów tak nietypowych, jak np. fregata „Dar Pomorza”. Na potrzeby tej jednostki został wypracowany system tworzenia dokumentacji inwentaryzacyjnej.

Omawiając wystąpienia związane *sensu stricto* z muzealnictwem, warto też zwrócić uwagę na nową inicjatywę wystawienniczą Muzeum Morskiego w Szczecinie. Jeszcze w tym roku zostanie tam udostępniona wystawa na temat nawigacji, która będzie miała dwojaki charakter. Obok tradycyjnej

ekspozycji historycznego sprzętu nawigacyjnego zwiedzający będą mogli, przy użyciu technik interaktywnych, odbyć rejs po wyznaczonym przez siebie kursie.

Niezwykle trudnym zagadnieniem dla wszystkich muzeów, szczególnie w ostatnim czasie, jest pozyskiwanie środków na zakup eksponatów. Swoją sposobność na rozwiązanie tego problemu przedstawiło Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku. Do Działu Sztuki Marynistycznej wybrało prace graficzne i malarskie, uzupełniające posiadane kolekcje. Ich zakup został sfinansowany przez Towarzystwo Przyjaciół Centralnego Muzeum Morskiego w Gdańsku, po czym Towarzystwo przekazało je w formie darowizny do Narodowego Muzeum Morskiego.

Ostatnią grupę tematyczną stanowią zagadnienia związane z działalnością oświatową w zakresie szeroko rozumianej edukacji morskiej. Nadrzędną metodą w tych działaniach jest popularyzacja wiedzy w sposób czynny, poprzez żywy, namacalny kontakt z obiektem muzealnym lub jego substytutem. Doskonałym tego przykładem są działania podejmowane w ramach np. warsztatów skutniczych i powroźniczych w Ośrodku Kultury Morskiej w Gdańsku. Zostały one przygotowane i zorganizowane w oparciu o programy muzealników norweskich, które mają na celu zachowanie rzadkich i ginących zawodów.

Odmienny charakter ma stworzenie wirtualnego Muzeum Żeglarstwa na bazie archiwum Pomorskiego Związku Żeglarskiego. Podstawowym celem tego działania jest udostępnienie i zachowanie dokumentacji działalności żeglarskiej na różnych poziomach tej dziedziny sportu i rekreacji.

Należy wspomnieć też o proponowanych programach oświatowych dla najmłodszych. Jedną z jego form jest zdobywanie wiedzy na temat patrona szkoły. Takie właśnie działania prowadzone są przez Szkołę Podstawową nr 40 im. kpt. ż. w. Karola Olgerda Borchardta w Gdyni. Do realizacji tego programu, wykraczającego również poza szkolne mury, służy stworzona w szkole Sala Tradycji Patrona. Organizowane są m. in. rajdy gdyńskimi śladami kpt. Borchardta, w których mogą brać udział uczniowie z wszystkich trzech poziomów nauczania – szkół podstawowych, gimnazjum i ponadgimnazjalnych. Na potrzeby tego przedsięwzięcia szkoła podpisała porozumienie z Narodowym Muzeum Morskim w Gdańsku w zakresie pomocy merytorycznej i współpracy organizacyjnej.

Niezwykle ciekawą historią jest powstanie Muzeum Flory i Fauny Morskiej i Śródlądowej w Jaworzu (koło Bielska-Białej). Do Gimnazjum Nr 1

trafiły zbiory bosmana Polskiej Marynarki Handlowej – Erwina Pastewnego, który pochodził z tej miejscowości. Przekazane zbiory stanowią własność szkoły i są w niej eksponowane. Doceniając walory poznawcze i historyczne zgromadzonych okazów, władze lokalne podjęły decyzję o przyznaniu szkole środków na rozbudowę, dzięki temu powstał przyszkolny pawilon muzealny o powierzchni 140 m². Mieści on salę ekspozycyjną wraz z akwariami oraz salę dydaktyczną. Otwarcie tego obiektu nastąpiło 5 września br. Nie bez znaczenia dla tej placówki było nawiązanie współpracy z Wydziałem Biologii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, dzięki czemu muzeum zyskało należyty nadzór merytoryczny nad swoimi zbiorami i działalnością.

Bogaty program dwudniowej Konferencji przyniósł bardzo ciekawe materiały z zakresu zagadnień współczesnego muzealnictwa, metod badawczych, metodologii pracy muzealnej oraz oświatowej. Do tradycji tych spotkań należy publikacja ogłoszonych wystąpień. Z reguły ukazuje się ona na kolejnej konferencji. Należy więc mieć nadzieję, że za dwa lata będzie można sięgnąć do publikacji zawierającej wystąpienia uczestników XII Konferencji Muzealnictwa Morskiego i Rzecznego.

Andrzej Kotecki